

A. N. proti Litvě, rozsudek ze dne 31. 5. 2016 - K otázce omezení svéprávnosti fyzické osoby za její procesní neúčasti

Stěžovatel: A. N.

Žalovaný stát: Litva

Číslo stížnosti: 17280/08

Datum: 31.05.2016

Článek Úmluvy: čl. 6
čl. 8

Rozhodovací formace: Senát

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Hesla: ochrana soukromého života účastníků, přístup k soudu, spravedlivý proces

Český právní řád: § 20 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
§ 34-49 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
§ 55-65 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Významnost: 1

K otázce omezení svéprávnosti fyzické osoby za její procesní neúčasti

Autorský komentář:

Předkládané rozhodnutí ESLP řeší otázku tvrzeného porušení čl. 6 a 8 Úmluvy, k němuž mělo dojít tím, že stěžovatel byl zbaven srozumitelné, praktické a účinné možnosti, jak získat přístup k soudu v souvislosti s řízením o omezení svéprávnosti, zejména s ohledem na jeho žádost o obnovu řízení o omezení svéprávnosti (porušení čl. 6 Úmluvy), přičemž zásah do stěžovatelova práva na ochranu soukromého života byl nepřiměřený legitimním cílům, které sledoval (porušení čl. 8 Úmluvy).

V případě čl. 6 Úmluvy Soud v případech týkajících se duševně nemocných osob připustil, že by vnitrostátní soudy měly disponovat určitým prostorem pro uvážení. Proto mohou být přijata vhodná procesní opatření, jejichž cílem je zajištění výkonu soudnictví, ochrany zdraví osob, kterých se taková řízení týkají, apod. Soud současně vzal v úvahu, že mohou nastat situace, kdy osoba, u níž lze přikročit k omezení svéprávnosti, není schopna vyjádřit srozumitelný názor na věc. Ovšem v mnoha případech skutečnost, že osobě musí být ustanoven opatrovník z důvodu, že si není schopna obstarávat své záležitosti, neznamená, že není schopen vyjádřit svůj názor na nastalou situaci. Je proto důležité, aby této osobě nebyl odepřen přístup k soudu a možnost být vyslechnuta. Je důležité dodržet zásadu spravedlivého procesu, kdy účastníku občanského soudního řízení musí být především zajištěna možnost, aby se řízení mohl efektivně účastnit. V posuzované věci byl výsledek řízení pro stěžovatele závažný, neboť v sázce byla jeho osobní autonomie téměř ve všech oblastech jeho života. Stěžovatel však byl v předmětné věci zbaven srozumitelné, praktické a účinné možnosti,

jak získat přístup k soudu v souvislosti se svým řízením o omezení svéprávnosti, zejména s ohledem na jeho žádost o obnovu řízení o omezení svéprávnosti.

Soud dále zdůraznil, že jakýkoliv zásah do osobnostního práva na ochranu soukromého života představuje porušení čl. 8 Úmluvy, ledaže by byl „v souladu s právem“, sledoval by legitimní cíl (resp. cíle) podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy a byl by „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu k požadovaným cílům. Soud v tomto případě vzal na vědomí, že řízení o omezení svéprávnosti stěžovatele měla právní základ, přičemž nebylo důvodu pochybovat o tom, že opatření přijatá soudem byla nařízena ve prospěch stěžovatele. Pokud se však týče otázky, zda omezení stěžovatelovy svéprávnosti bylo nutné a přiměřené, Soud mimo jiné zdůraznil, že zásah do práva stěžovatele na ochranu soukromého života byl velmi vážný, neboť následkem omezení jeho svéprávnosti se stal plně závislým na své matce jako opatrovnici v téměř všech oblastech svého života. Vlastní rozhodnutí soudu, který svéprávnost stěžovatele posuzoval, spočívalo zejména na dvou důkazech, a to na znaleckém posudku a na výpovědi jeho matky. Soud však neměl příležitost vyslechnout samotného stěžovatele. Tento soud tak neměl přímý kontakt s osobou, o jejíž svéprávnost se jednalo. Ač soud rozhodující ve věci nezpochyboval kompetenci lékaře, který podal znalecký posudek, přičemž se ztotožnil s názorem, že stěžovatel je vážně nemocen, Soud připomněl, že existence duševní nemoci, i když je závažná, nemůže být jediným důvodem pro omezení svéprávnosti v takovém rozsahu. Nad to byl stěžovatel fakticky omezen i v možnosti, aby sám mohl žádat, aby soud omezení jeho svéprávnosti zrušil. Závěrem Soud na základě zjištěných okolností dovodil, že předmětný zásah do práva stěžovatele na ochranu soukromého života byl nepřiměřený legitimním cílům, které sledoval.

Citované rozhodnutí Soudu lze chápat současně i jako příspěvek podporující náležitou aplikaci ustanovení občanského zákoníku týkající se omezení svéprávnosti člověka, resp. řízení o svéprávnosti podle zákona zvláštních řízeních soudních. Soudy rozhodující o této agendě mají k dispozici tezi, že institut omezení svéprávnosti není sankcí, nýbrž opatřením sloužícím především ochraně zájmu samotných fyzických osob, které pro svůj duševní stav nejsou schopny s dostatečnou vlastní odpovědností právně jednat. Ústavní soud např. mimo jiné ve svém nálezu ze dne 13. prosince 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07, fakticky vyšel z úvahy, že je třeba se vyvarovat zásahu do ústavně chráněných práv, konkrétně do způsobilosti mít práva (čl. 5 Listiny základních práv a svobod), kdy je nezbytné vyloučit postup, který by nesl rysy charakterizované formálním, schematickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každé jednotlivé věci s naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí by pak nebylo rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce. Ač je přitom znalecký posudek jedním ze základních důkazních prostředků v řízení o svéprávnosti, platí zásada, že v řízení je potřebné zjištění, jak se osoba, o jejíž svéprávnost jde, skutečně chová, jak se projevuje ve styku s lidmi, jak obstarává svoji domácnost a jak hospodaří se svým majetkem. Samotná skutečnost, že osoba trpí duševní poruchou, totiž ještě není důvodem pro omezení její svéprávnosti, resp. vyjádřeno jazykem základních práv - k omezení jejich základních práv, a je třeba též uvážit, proč nelze situaci případně řešit mírnějšími prostředky. Při rozhodování o omezení svéprávnosti se tak uplatňuje subsidiarita tohoto opatření (srovnej nálezy Ústavního soudu ze dne 18. srpna 2009, sp. zn. I. ÚS 557/09).

Nelze pominout skutečnost, že v judikatuře ESLP je pevně zakotveno pravidlo, podle něhož soudci, kteří vydávají rozhodnutí mající závažné dopady na soukromý život člověka (jakým je např. omezení svéprávnosti), by měli mít v zásadě s tímto člověkem osobní kontakt (např. X. a Y. proti Chorvatsku, č. 5193/09, rozsudek ze dne 3. listopadu 2011). Významná je proto mimo jiné zásada, že zhlédnutí člověka podle § 38 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních a podle § 55 odst. 1 o. z. v řízení o jeho svéprávnosti má provést zásadně soudce (stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia

Nejvyššího soudu, sp. zn. [Cpjn 201/2015](#), k výkladu ustanovení § 55 odst. 1 o. z. a § 38 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních).

SKUTKOVÝ STAV

Stěžovatel se narodil v roce 1971 a v průběhu výkonu vojenské služby mu byla diagnostikována mírná forma schizofrenie, která se dále prohlubovala. Z toho důvodu byl stěžovatel posléze z vojenské služby propuštěn. Poté byl mnohokrát léčen v psychiatrických institucích a byla mu diagnostikována paranoidní schizofrenie. V roce 2006 se stěžovatel pokusil spáchat sebevraždu a byl znovu hospitalizován. Následně požádala matka stěžovatele státního zástupce o zahájení řízení o stěžovatelově svéprávnosti, neboť se stěžovatelův stav podle jejího názoru zhoršil natolik, že stěžovatel má strach vyjít z domu a neumí se postarat sám o sebe.

Na jednání u Okresního soudu v Akmené soud nařídil vypracování znaleckého posudku. Ten konstatoval, že stěžovatel trpí paranoidní schizofrenií neumožňující mu spravovat vlastní záležitosti. Soud se několikrát pokoušel stěžovatele seznámit s okolnostmi omezení jeho svéprávnosti, ale stěžovatel nikomu neotevřel. Na základě tohoto posudku a výpovědi matky stěžovatele litevský soud podanému návrhu státního zástupce vyhověl a stěžovatele omezil ve svéprávnosti v téměř všech oblastech jeho života. Rozhodnutí o omezení svéprávnosti bylo nicméně doručeno pouze matce nesympatickému, nikoliv nesympatickému samotnému. V únoru roku 2007 stěžovatel sepsal dopis, ve kterém si stěžoval na léčení a zacházení v psychiatrických léčebnách a poukazyval na to, že jeho diagnóza byla stanovena podvodně. Následně určil okresní soud stěžovateli jako opatrovníka jeho matku. Když po osmi měsících opustil stěžovatel nemocniční zařízení, v němž byl nuceně hospitalizován, obrátil se na státem provozovanou organizaci poskytující právní poradenství se žádostí o vypracování odvolání proti rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Argumentace stěžovatele spočívala v tvrzení, že se o předmětném rozhodnutí dozvěděl až v souvislosti se svou hospitalizací. Právní pomoc mu nebyla poskytnuta, neboť s ohledem na uplynutí odvolací lhůty dle názoru organizace poskytující právní poradenství neexistovala naděje na úspěch v případném odvolacím soudním řízení. Stěžovatel se následně domáhal vydání kopie rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti a jmenování opatrovníka, soud ale jeho návrh zamítl s poukazem na to, že tato soudní rozhodnutí nemusí být vydána jemu, nýbrž stačí, že byla doručena opatrovníku, tedy matce stěžovatele. Všechny stížnosti stěžovatele byly soudem odmítnuty.

PŘÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 ÚMLUVY
2. Odůvodněnost
3. Hodnocení Soudu
4. a) Obecné zásady
5. Ve většině předchozích případů před Soudem týkajících se „osob duševně chorých“ byla řízení před vnitrostátními soudy týkající se jejich detence přezkoumávána na základě čl. 5 Úmluvy. Soud nicméně konstantně uvádí, že procedurální záruky zakotvené v čl. 5 odst. 1 a 4 jsou všeobecně podobné těm, které stanoví čl. 6 odst. 1 Úmluvy (viz Stanev proti Bulharsku, č. 36760/06, rozsudek velkého senátu ze dne 17.1.2012, § 232 a rozhodnutí v něm citovaná). Při rozhodování, zda bylo řízení v projednávané věci týkající se obnovy řízení o omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka spravedlivé, Soud proto vezme v úvahu, mutatis mutandis, judikaturu vztahující se k čl. 5 odst. 1 a 4 Úmluvy (viz D. D. proti Litvě, č. 13469/06, rozsudek ze dne 14.2.2012, § 116).
6. V souvislosti s čl. 6 odst. 1 Úmluvy Soud v případech týkajících se duševně nemocných osob uznává, že by vnitrostátní soudy měly disponovat určitým prostorem pro uvážení (margin of appreciation). Proto mohou vnitrostátní soudy například přijmout vhodná procesní opatření za účelem zajištění výkonu soudnictví, ochrany zdraví osob, kterých se taková řízení týkají, atd.

(Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, rozsudek ze dne 27.3.2008, § 68).

7. Soud zároveň bere v úvahu, že mohou nastat situace, kdy osoba, u níž lze přikročit k omezení svéprávnosti, není schopna vyjádřit srozumitelný pohled na věc. Zároveň je ale Soud toho názoru, že v mnoha případech skutečnost, že osobě musí být ustanoven opatrovník z důvodu, že si není schopna obstarávat své záležitosti, neznamená, že není schopná vyjádřit svůj názor na nastalou situaci. V takových případech je stěžejní, aby této osobě nebyl odepřen přístup k soudu a možnost být vyslechnuta osobně nebo, pokud by bylo nutné, prostřednictvím zástupce. Duševní choroba může mít za následek omezení či změnu způsobu výkonu takového práva, ale nemůže ospravedlnit narušení samého základu takového práva, kromě zcela ojedinělých případů. Proto může dojít k uplatnění speciálních procedurálních záruk za účelem ochrany zájmů osob, které následkem duševních problémů nejsou plně schopné jednat samy za sebe (viz D. D. proti Litvě, citováno výše, § 118).
8. Soud dále poznamenává, že je velice důležité dodržet zásadu spravedlivého procesu, přičemž účastníku občanského soudního řízení musí být především zajištěna možnost, aby se řízení mohl efektivně zúčastnit, mezi jiným, aby byl schopný navrhnout a ovlivňovat vyřizování záležitosti týkající se jeho nároků. Zde, stejně jako u ostatních aspektů čl. 6 Úmluvy, závažnost toho, co je pro stěžovatele v sázce, bude mít svůj význam pro posouzení přiměřenosti a spravedlivosti řízení (viz P., C. and S. proti Spojenému království, č. 56547/00, rozsudek ze dne 16.7.2002, § 91).
9. b) Aplikace na projednávanou věc
10. Soud se nejprve bude zabývat otázkou, zda si byl stěžovatel vědom probíhajícího řízení o omezení jeho svéprávnosti, aby se tohoto řízení mohl efektivně zúčastnit. S ohledem na chronologické pořadí úkonů v řízení nelze ze zdravotní zprávy ze dne 8.1.2007 vyčíst, že při šetření pacienta, který byl pravidelně psychiatry ošetřován již od roku 1990, byl stěžovatel srozumitelně informovaný či uvědomělý o tom, že se tentokrát jedná o jeho svéprávnost (viz Shtukaturov proti Rusku, citováno výše, § 15 a 69).
11. Soud vzal také v úvahu, že se Okresní soud v Akmené pokoušel z vlastní iniciativy oznámit stěžovateli zahájení řízení, nicméně ve dnech 23., 24., 25. a 30. 1. nemohly být záslky doručeny, protože stěžovatel neotevřel dveře svého bytu. Mimoto Soud akceptuje, že se stěžovatel o řízení měl dozvědět nejpozději 30.1.2007, kdy podle vlastních slov obdržel žádost státního zástupce o omezení jeho svéprávnosti. V každém případě Okresní soud v Akmené jednal v této věci již následující den a z ničeho nevyplývá, že by soud nějakým způsobem reagoval na stěžovatelovu písemnou žádost ze dne 5.2.2007. Soud proto uzavírá, že se stěžovatel nezúčastnil jednání před Okresním soudem v Akmené dne 31.1.2007 žádnou formou. Nyní zůstává posoudit, zda za těchto okolností byl postup soudu v souladu s čl. 6 Úmluvy.
12. Vláda argumentovala tím, že rozhodnutí přijatá vnitrostátními soudy byla legitimní ve vnitrostátních podmínkách. Nicméně jádrem stížnosti není vnitrostátní legitimita, ale spravedlnost řízení z pohledu Úmluvy a judikatury Soudu.
13. V mnoha podobných věcech (týkajících se nuceného umístění do psychiatrické léčebny) Soud potvrdil, že musí být osobě duševně choré umožněno být slyšena buď osobně, nebo pokud je to nutné, prostřednictvím zástupce (viz např. Winterwerp proti Nizozemí, rozsudek ze dne 24.10.1979, § 60, Série A č. 33). Ve věci Winterwerp byla v sázce stěžovatelova svoboda. Avšak i v projednávané věci byl výsledek řízení pro stěžovatele minimálně srovnatelně závažný: v sázce byla jeho osobní autonomie ve skoro všech oblastech jeho života (viz odst. 119).
14. Stěžovatel byl vskutku jedincem i v minulosti spojeným s psychickými problémy. Ze spisu nicméně vyplývá, že navzdory jeho duševní chorobě byl relativně nezávislou osobou. I přes pokusy o sebevraždu v letech 2004 a 2006 žil stěžovatel po většinu svého dospělého života sám a byl očividně schopný se o sebe postarat. Dále Soud poznamenává, že stěžovatel v řízeních hrál dvě role: byl zúčastněnou stranou mající zájem na výsledku řízení, zároveň byl ale také hlavním objektem soudního přezkumu. Jeho účast v řízení byla proto nutná nejen k tomu, aby

mu bylo umožněno dostavit se k jeho vlastní věci, ale také proto, aby byl soudci poskytnut minimálně krátký vizuální kontakt s ním, a ještě lépe, aby mohl soudce stěžovatele vyzvat k vyjádření vlastního názoru ohledně stěžovatelovy duševní způsobilosti (viz Shtukaturov proti Rusku, citováno výše, § 72). S ohledem na to, že potenciální závěr o stěžovateli trpícím duševní nemocí byl, ze své povahy, převážně založen na jeho osobnosti, jeho vyjádření by bylo důležitou částí jeho účasti v této věci (viz D. D. proti Litvě, citováno výše, § 120).

15. Soud již uznal, že se Okresní soud v Akmené pokoušel informovat stěžovatele. S ohledem na to, že tyto pokusy zajistit jeho přítomnost byly neúspěšné pro důvody, které nezávisely na okresním soudu, zůstává nyní na zvážení Soudu, zda stěžovatelova absence mohla být nahrazena jiným způsobem či nějakou formou zastoupení.
16. Soud dále zvážil argument vlády, že se jednání dne 31.1.2007 v této věci zúčastnili matka stěžovatele a státní zástupce. Nicméně, bez pochybností o jejich dobrém úmyslu, podle názoru Soudu jejich přítomnost vskutku neučinila z řízení řízení kontradiktorní. Zatímco státní zástupce vykonával roli obhájce veřejného zájmu, nebyl zde nikdo, kdo by v zastoupení stěžovatele vyvrátil argumenty nebo tvrzení jeho matky či státního zástupce. Podle názoru Soudu by bylo s ohledem na zásadu spravedlivého procesu vhodné, aby sociální pracovníci v Akmené věnovali více pozornosti jádru stěžovatelovy stížnosti. Nicméně jejich zapojení do řízení bylo omezeno pouze na údaj „souhlasím“ v jejich odpovědi na žádosti státního zástupce, jak byla zaslána okresnímu soudu, bez poskytnutí podrobnějšího či komplexního zdůvodnění. V této souvislosti Soud také věnoval pozornost nové litevské legislativě, která požaduje po sociálních pracovnících předložení konkrétních závěrů o způsobilosti či nezpůsobilosti osoby jednat v jednotlivých oblastech. Soud dále poznamenává, že po legislativních změnách v roce 2015 byla zavedena Státní komise pro přezkum osob zbavených svéprávnosti, která má velmi specifickou úlohu, a to monitorovat osoby omezené ve svéprávnosti s cílem ochránit jejich práva; situace se tedy od roku 2007 výrazně změnila. Nedostatek významného zapojení ze strany sociálních služeb ve stěžovatelově věci, zejména z pohledu jasných Evropských standardů, které v roce 2007 již existovaly a které podnítily změnu a vývoj litevské legislativy s cílem napravit nedostatky legislativy aplikovatelné v posuzované době, vede Soud k závěru, že stěžovatelovy zájmy u okresního soudu nebyly reprezentovány tak, aby byl zajištěn spravedlivý proces jakoukoliv formou.
17. Dále z rozhodnutí Okresního soudu v Akmené ze dne 31.1.2007 vyplynulo, že soud rozhodoval výhradně na základě psychiatrického posudku, bez toho, aby vyslechl znalce, který posudek sepsal (viz D. D. proti Litvě, citováno výše, § 120). Kromě toho se zdá, že názor publikovaný v posudku, podle kterého se stěžovatel není schopen postarat sám o sebe, byl založen zejména na tvrzení matky stěžovatele, přičemž v posudku není žádný důkaz o tom, že by tato skutečnost byla dále přezkoumána. Podobně Soud zaznamenal, že Okresní soud v Akmené nepředvolal žádné svědky, kteří by mohli stěžovatelův zdravotní stav dále osvětlit.
18. Konečně Soud poznamenává, že musí vždy zhodnotit řízení jako celek, včetně rozhodnutí odvolacího soudu (viz C. G. proti Spojenému království, č. 43373/98, rozsudek ze dne 19.12.2001, § 35). Poukazuje také na to, že zásada, podle které musí být věnována mimořádná pozornost ochraně práv osob zranitelných, se vztahuje rovněž na odvolací řízení. Litevský nejvyšší soud jednoznačně zastává názor, že práva zranitelnějších osob musí být chráněna ve všech stupních řízení. Soud již dříve uvedl, že právo požadovat přezkoumání soudního rozhodnutí o omezení svéprávnosti je jedním z nejvýznamnějších práv osob, kterých se omezení týká (viz Kędzior proti Polsku, č. 45026/07, rozsudek ze dne 16.10.2012, § 89).
19. V projednávané věci Soud poukazuje na to, že stěžovatel kontaktoval organizaci poskytující právní poradenství s žádostí o podání odvolání proti rozhodnutí o omezení jeho svéprávnosti a proti rozhodnutí o jmenování opatrovníka. Soud opakovaně uvádí svůj dřívější názor, že rozhodnutí ze dne 31.1.2007 nebylo stěžovateli nikdy doručeno. Proto nemůže být v jeho neprospěch, že se do třiceti dnů proti takovému rozhodnutí neodvolal nebo že nepožádal o prodloužení lhůty k podání odvolání v průběhu šesti měsíců ode dne pravomocného rozhodnutí

o omezení jeho svéprávnosti. V této souvislosti je také relevantní, že stěžovatel byl v období od 9. 3. do 22.6.2007 hospitalizován v psychiatrické nemocnici v Šiauliai, kde neměl přístup k právnímu zástupci, což nepopírala ani vláda. Na základě těchto skutečností i přes skutečnost, že v době, kdy stěžovatel požádal o právní pomoc, již uplynula lhůta k podání odvolání v délce třiceti dní i šesti měsíců, Soud nemůže než konstatovat, že odpověď organizace poskytující právní poradenství byla čistě formalistická a limitována pouze na otázku uplynutí lhůt, což, podle jejího názoru, byla záležitost, kterou si měl ohlídat stěžovatel sám.

20. Soud znovu uvádí, že stěžovatel byl osobou trpící duševní chorobou, což byl faktor, který vyzníval ve prospěch výjimečných opatření ve snaze mu pomoci zajistit účinný přístup k soudu (viz čl. 13 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením). V souladu s tímto a s ohledem na složitost a význam právních otázek, které byly ve hře, Soud nemůže sdílet pohled vlády, že již v žádosti o právní pomoc měl stěžovatel upřesnit požadavek na obnovu řízení jako vhodný právní prostředek, když fakticky stěžovatel žádal pouze o prodloužení lhůty, aby mohl podat odvolání proti rozhodnutí ze dne 31.1.2007. Požadovat po něm takové znalosti práva by bylo značně nepřiměřené. Soud má dále na paměti, že v rozhodné době stěžovatel, který byl jednou zbaven svéprávnosti, neměl žádný právní status, a tudíž nemohl podat sám žalobu k soudu, včetně žaloby vůči organizaci poskytující právní poradenství. Ve světle výše zmíněných úvah Soud odmítá námitku vlády o nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy.
21. Co se týká kvality právního zastoupení určeného stěžovateli ze strany litevských orgánů, Soud konečně zdůrazňuje, že během řízení o jeho nucené hospitalizaci ho ustanovený právní zástupce reprezentoval bez toho, aby ho kdy viděl či s ním mluvil. Soud přesto zaznamenal legislativní změny, které takovému postupu zabrání. Podle právní úpravy platné od 1.1.2016 bude organizace poskytující právní poradenství povinna poskytnout vhodné zázemí a zajistit pacientům a jejich právním zástupcům vzájemnou komunikaci, což je zvláště podstatné tam, kde je osoba nuceně držena v izolaci v psychiatrické léčebně, jak tomu bylo v této věci.
22. Na základě těchto úvah, Soud shledal, že v rozhodné době příslušné právní normy neposkytovaly dostatečné záruky pro osoby omezené ve svéprávnosti jako je například stěžovatel. Soud se k tomuto vrátí později v kontextu stěžovatelovy stížnosti podle čl. 8 Úmluvy.
23. Soud tedy uzavírá, že stěžovatel byl zbaven srozumitelné, praktické a účinné možnosti, jak získat přístup k soudu v souvislosti se svým řízením o omezení svéprávnosti, zejména s ohledem na jeho žádost o obnovu řízení o omezení svéprávnosti. (viz Kędzior, citováno výše, § 90). Došlo zde tedy k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy.
24. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

...

1. Hodnocení soudu

...

2. Odůvodněnost

3. Soud předně poukazuje na to, že jakýkoliv zásah do osobnostního práva na ochranu soukromého života představuje porušení čl. 8 Úmluvy, ledaže by byl „v souladu s právem“, sledoval by legitimní cíl či cíle podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy a byl by „nezbytný v demokratické společnosti“ ve smyslu přiměřenosti k požadovaným cílům.
4. V projednávané věci Soud bere na vědomí, že řízení o omezení svéprávnosti stěžovatele měla právní základ, a to konkrétně § 2.10 občanského zákoníku, § 19 zákona o státním zastupitelství a § 465 občanského soudního řádu. Soud také nemá důvod pochybovat o tom, že opatření přijatá soudem byla nařízena ve prospěch stěžovatele.
5. Zůstává tedy posoudit, zda omezení stěžovatelovy svéprávnosti bylo nutné a přiměřené.
6. a) Obecné principy

...

1. b) Aplikace na projednávanou věc
2. Soud nejprve uvádí, že zásah do stěžovatelova práva na ochranu soukromého života byl velmi vážný. Následkem omezení jeho svéprávnosti se stal plně závislým na své matce jako opatrovnici ve skoro všech oblastech svého života, přičemž toto bylo jasně uznáno také litevským nejvyšším soudem (viz odstavce 61-64 výše).
3. Soud také již upozornil na to, že v řízeních před Okresním soudem v Akmené nebyla soudci dána příležitost vyslechnout stěžovatele osobně. Za takových okolností nemůže být řeči o tom, že soudce má výhodu přímého kontaktu s lidmi, o jejichž svéprávnosti se jedná, což by za jiných okolností vedlo k soudní překážce v projednání věci Soudem. Kromě toho bylo řízení o omezení stěžovatelovy svéprávnosti ukončeno již v prvním stupni, přičemž jeho účast v tomto řízení byla zcela omezena.
4. Když Soud nyní obrátil svou pozornost k rozhodnutí Okresního soudu v Akmené ze dne 31.1.2007, Soud zpozoroval, že rozhodnutí spočívá zejména na dvou důkazech - na znaleckém posudku a svědectví stěžovatelovy matky. Soud připouští, že následky stěžovatelovy nemoci na sociální život, zdraví a majetkové zájmy stěžovatele byly zřetelně vyličený matkou stěžovatele, která uvedla, že její syn žil sice sám, nicméně nebyl schopný se o sebe sám postarat, nevycházel z bytu ani neužíval předepsané léky, a nezaplatil by ani nájemné za svůj byt.
5. S ohledem na komplexnost takového posouzení svéprávnosti a speciální znalosti, které vyžaduje, Soud uvádí, že bylo správné, že Okresní soud v Akmené nařídil vypracování znaleckého posudku o stěžovatelovém duševním zdraví, tak jak bylo požadováno v § 464 občanského soudního řádu. Tento posudek se nicméně hlavně zaměřuje na stěžovatelovu schizofrenii a z toho vyplývající nedůvěru a pocity pronásledování bez vysvětlení, jakým jednáním byl stěžovatel schopen porozumět a jaká jednání byl schopen kontrolovat, kromě jeho neschopnosti účastnit se soudního řízení. Je pravda, že znalec uvedl, že stěžovatel není schopen vykonávat činnosti běžné denní potřeby. Nicméně toto bylo spíše převzaté tvrzení matky než nezávislá analýza znalce.
6. Soud nechce zpochybňovat kompetence lékaře, který posudek vypracoval, a též se ztotožňuje s názorem, že stěžovatel je vážně nemocný. Přesto existence duševní nemoci, i když je závažná, nemůže být jediným důvodem pro omezení svéprávnosti v takovém rozsahu. Analogicky k případům týkajícím se omezení svobody musí být pro účely odůvodnění zbavení svéprávnosti dosaženo jistého stupně závažnosti duševní nemoci (viz Shtukaturov, citováno výše, § 94). Přesto se otázky vymezené soudem pro znalecký posudek nezabývaly druhem ani stupněm stěžovatelovy duševní nemoci. Ve výsledku proto posudek ze dne 8.1.2007 nedostatečně analyzoval stupeň stěžovatelovy nezpůsobilosti.
7. Ukázalo se, že existující legislativní úprava neposkytovala Okresnímu soudu v Akmené jiné možnosti. V případě duševní nemoci § 2.10 litevského občanského zákoníku rozlišoval pouze plnou způsobilost nebo plnou nezpůsobilost, ale nevytyčoval žádnou hraniční situaci jinou než případy závislosti na drogách či alkoholu. Soud proto dospěl k závěru, že kde je nutné přijmout ochranná opatření, měla by tato opatření být přiměřená stupni způsobilosti osoby, o jejíž svéprávnost se jedná, a měla by být přímo přizpůsobena na míru této osobě, jejím potřebám a individuálním okolnostem. Oproti takovému standardu litevská legislativa neumožňovala takové přizpůsobení. Soud proto shledal, že opatrovnícký režim nebyl dostatečně přizpůsobený stěžovatelovi, ale měl za následek omezení automaticky uvalené na kohokoliv, kdo byl soudně omezen ve svéprávnosti. Tento závěr je dále podpořen také posledními legislativními změnami a zvláště důvodovou zprávou Ministerstva spravedlnosti, ve které bylo poukázáno na mezery předešlé zákonné úpravy. Částečné omezení svéprávnosti bylo v litevské legislativě zavedeno až ke dni 1.1.2016.
8. Soud poukazuje na to, že podle jeho názoru mají vnitrostátní orgány zásadně široké pole pro uvážení při posuzování svéprávnosti osob (viz odst. 116 výše). Pokud jsou ale dotčena základní

práva zranitelných osob, které utrpěly v minulosti značnou újmu, Soud také poukázal na to, že prostor pro uvážení států je podstatně užší a stát musí mít velmi vážné důvody pro uvalení tak vážných omezení. Důvodem takového požadavku je skutečnost, že jisté skupiny osob jsou historicky předmětem předsudků s dlouhotrvajícími následky, které se projevují v jejich sociálním vyloučení. Takový předsudek může s sebou nést zákonnou jednotvárnost, která zakazuje individuální přezkum schopností a potřeb každé osoby. V minulosti Soud již poukázal na množství zranitelných skupin, které trpěly rozdílným jednáním, přičemž osoby trpící duševními chorobami byly jednou z nich (viz Alajos Kiss proti Maďarsku, č. 38832/06, rozsudek ze dne 20.5.2010, § 42; a Kiyutin proti Rusku, č. 2700/10, rozsudek ze dne 10.3.2011, § 63).

9. Stěžovatel položil velký důraz na skutečnost, že nebyl způsobilý samostatně požadovat, aby soud zrušil omezení jeho svéprávnosti. Ve skutečnosti omezení stěžovatelovy svéprávnosti, které bylo vydáno na dobu neurčitou, nemohlo být napadeno jinak než ze strany opatrovnice, z jejíž iniciativy byl stěžovatel ve svéprávnosti omezen, opatrovnické instituce, jejíž zapojení již Soud posoudil jako nedostatečné (viz odst. 98 výše), nebo ze strany státního zástupce. Soud již dříve shledal, že čl. 6 odst. 1 Úmluvy musí být s ohledem na osoby částečně omezené ve svéprávnosti a na vývoj ve vnitrostátní legislativě i na relevantní mezinárodní nástroje, vykládán tak, že zaručuje osobě zásadně přímý přístup k soudu ve snaze dosáhnout zrušení omezení svéprávnosti (viz Stanev, citováno výše, § 245). V posledně zmíněném rozsudku Soud zaznamenal, že 18 z 20 vnitrostátních právních ráďů zkoumaných v roce 2011 zaručovalo přímý přístup k soudu pro každou osobu částečně omezenou ve svéprávnosti ve snaze znovu přezkoumat toto omezení. V 17 státech byl tento přístup zaručen i osobám, které byly zcela zbaveny svéprávnosti. Tento fakt ukazuje na vývoj na úrovni evropských úprav směrem k zajištění přístupu k soudu osobám soudem omezeným ve svéprávnosti s cílem navrácení svéprávnosti. Soud měl také příležitost objasnit, že řízení na navrácení svéprávnosti jsou rozhodující pro posouzení „občanských práv a povinností“. Bylo by také vhodné v takových případech po určité době znovu posoudit, zda přijatá opatření jsou stále přiměřená. Přezkum je zejména ospravedlnitelný v případech, kdy ho požaduje přímo soudem omezená osoba (viz Matter proti Slovensku, č. 31534/96, rozsudek ze dne 5.7.1999, § 51 a 68).
10. Soud na závěr poukazuje na to, že litevská právní úprava, která byla novelizována a od 1.1.2016, konečně stěžovateli umožňuje zahájit řízení o přezkum omezení jeho svéprávnosti. Přesto nemůže tento kladný vývoj změnit výše zmíněné závěry, neboť ty se vztahují k době, která předcházela těmto změnám (viz Berková proti Slovensku, č. 67149/01, rozsudek ze dne 24.3.2009, § 174 a 175).
11. Stručně řečeno, po přezkoumání soudního řízení o svéprávnosti stěžovatele a odůvodnění vnitrostátních rozhodnutí Soud uzavírá, že zásah do stěžovatelova práva na ochranu soukromého života byl nepřiměřený legitimním cílům, které sledoval. S ohledem na omezení svéprávnosti stěžovatele v tak velké míře proto došlo k porušení čl. 8 Úmluvy.

III. Jiná tvrzená porušení Úmluvy

129. Závěrem si stěžovatel stěžoval také na své umístění v psychiatrické léčebně v Šiauliai v roce 2004.
130. Soud ale zaznamenal, že stížnost stěžovatele na tento postup byla v roce 2014 zamítnuta Krajským soudem v Šiauliai jako zjevně neopodstatněná. Stejně tak musí být i tato stížnost ze strany Soudu odmítnuta jako zjevně neopodstatněná ve smyslu čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy.

VÝROK

Z těchto důvodů Soud jednomyslně

1. Rozhoduje o tom, že námitka vlády o nevyčerpání možných prostředků k nápravě je nedůvodná;

2. Prohlašuje stížnosti stěžovatele týkající se spravedlnosti řízení o svéprávnosti stěžovatele a zásahů do práva na ochranu soukromého života jako přípustné, a zbytek stížnosti jako nepřipustný;
3. Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy;
4. Rozhoduje, že došlo k porušení čl. 8 Úmluvy;
5. Rozhoduje, že konstatování porušení práva je dostatečným zadostiučiněním za nemajetkovou újmu utrpěnou stěžovatelem.

(Zpracovali JUDr. Pavel Pavlík a Mgr. Klára Pawliková)